STREEK— tussen dorp en land

‘lijn, streep, zone’ : *bepaalde lengte of uitgestrektheid* / **‘erf’** : deel van het land / **‘ondeugend’** : *een handige manipulatie* / **‘een rij huizen’** : *aaneengeschakelde woningen* / **‘penseelstreek’** : *beweging van een penseel op het papier* / **‘windstreek’** : *deel van een kompas* / **‘streekproduct’** : *product (vaak voedingsmiddel) uit de buurt.*

‘dorp’ : *kleine plaats waar mensen bij elkaar wonen.* **‘land(bouw)’ :** *de wetenschap of kunst van het bewerken van de grond, het oogsten van gewassen en het fokken van vee.* **‘Noordoostpolder’** : *drooggelegde polder in de voormalige Zuiderzee in de provincie Flevoland.* **‘Nagelezen’** : *inwoners van Nagele, een dorp in de Noordoostpolder ten zuiden van Emmeloord.*

1.0

Een ruimte in de ruimte

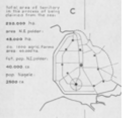

Ligging Nagele in NOP / Schema Aldo van Eyck

EEN NIEUW DORP
OP NIEUW LAND

Louis van Gasteren: Alles samen opbouwen zorgt voor hechting tussen de bewoners

> **“Een dorp is niet gelijk aan een kleine stad, een dorp is een gemeenschap.”**
>
> **Aldo van Eyck /**
> **architect, onderdeel van ‘De 8’**

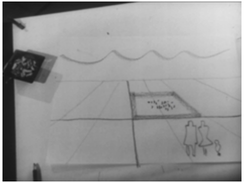

Aldo van Eyck: De horizon dichterbij brengen met een bosrand die de ruimte afbakent waardoor er geborgenheid ontstaat

Vernieuwend voortbouwen op het bestaande

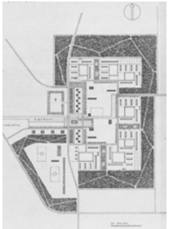

Plattegrond Nagele / Schets Aldo van Eyck

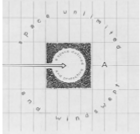

Concept Nagele / Schets Aldo van Eyck

De ruimtelijke kenmerken van Nagele worden gevormd door een aantal bepalende elementen: (1) Dorpsgemeenschap – centrale open ruimte als spil van het dorp; (2) Zonering – onderscheiden functies krijgen eigen zone, dorp is de organisatie van de functies ten opzichte van elkaar; (3) Structuur: – elementen uit ontwerpvoorstellen samengebracht in structuur die het dorp verankert in omgeving (ontsluitings- en groenstructuur).

Veel voorzieningen zijn ontworpen maar nooit gebouwd of inmiddels verdwenen vanwege gebrek aan draagkracht (zoals kerken en scholen). Waar vroeger de kerken en het verenigingsleven voor verbinding zorgden, dienen we nu op zoek te gaan naar andere soorten gemeenschappelijke binders.

2.0

Hoe kan de toevoeging van 300 woningen het dorp Nagele *in zijn geheel* en ook het *aangrenzende land* verbeteren, denkend vanuit het *collectieve gedachtegoed* waarmee Nagele destijds is ontworpen?

Spelen in groengebied, Dorpsvisie Nagele / Rijksmuseum Amsterdam, Theo Baart

'De 8' en 'Opbouw' aan het werk / still documentaire Louis van Gasteren

De krapte op de woningmarkt heeft ook Nagele bereikt en het dorp wil graag uitbreiden; een uitgelezen kans om de leefbaarheid te versterken en meer draagvlak te creëren voor lokale voorzieningen. Maar hoe breid je een dorp uit dat vanaf haar ontstaan geroemd wordt om het innovatieve karakter van het ontwerp?

Met deze unieke opgave pogen we voort te bouwen op het werk van de stedenbouwkundigen en (landschaps-) architecten van "De 8" en "Opbouw"; onder meer Aldo van Eyck, Mien Ruys, Gerrit Rietveld, Cornelis van Eesteren, Jaap Bakema en Lotte Stam-Beese.

Veldwerk in Nagele

18 juli 2022

Locatiebezoek: perceel (24 ha) ten oosten van Nagele, aangewezen voor uitbreiding

Vanuit het veldwerk hebben we ervaren dat er bij de Nagelezen een wens voor uitbreiding is en er in het bestaande dorp ook behoeftes aan verbeterslagen liggen. De uitbreiding van Nagele vormt het uitgangspunt van dit ontwerpend onderzoek, onderbouwd vanuit de nood aan draagvlak voor de geringe voorzieningen die er zijn en de veronderstelling dat inbreiding niet wenselijk is gezien de cultuurhistorische waarden van het dorp. Het is van belang een balans te vinden tussen het behoud van cultureel erfgoed en het bijdragen aan een leefbaar dorp. Om de toekomstperspectieven van de Nagelezen te oogsten organiseerden we de wandel-workshop 'Nageler Tocht'. Want wie weten er beter waaraan er behoefte is in Nagele en omgeving dan de bewoners zelf!

Perceel waarop de Wet Voorkeursrecht Gemeenten gevestigd is

Bezoek aan Museum Nagele

Wandel — workshop 'Nageler Tocht'

26 november 2022

Start wandeling bij Museum Nagele

> **"Voor de leefbaarheid van het dorp zou het niet verkeerd zijn als er weer eens wat uitbreiding komt. Maar we moeten wel uitkijken dat we niet een aparte woonwijk krijgen."**
>
> **A. Vos /**
> **boer + land-bewoner**

Wandeling door Nagele

Tijdens de wandel-workshop ‘Nageler Tocht’ verzamelt zich een groep van zo’n 30 deelnemers bij het Museum. Bewoners en professionals delen hun gedachten over de toekomst van Nagele; aanleiding is de uitbreiding ten oosten van het dorp. Met een diverse groep aan bewoners – van in en rondom het dorp, van geboren en getogen Nagelezen tot prille dorpsbewoners – worden de ideeën en behoeftes geoogst.

De middag start met een wandeling van de dorpskern naar de rand van het dorp – het perceel ter hoogte van de Schokkerringweg 5 dat is aangewezen voor de uitbreiding. Tijdens de eerste workshop die buiten op het land plaatsvindt delen de deelnemers hun relatie met Nagele, wat ze fijn vinden aan het dorp en wat er beter zou kunnen in het licht van de uitbreiding.
Over het algemeen is er vooral enthousiasme over de kansen die de uitbreiding biedt voor de vergroting van het draagvlak van de voorzieningen en het ontwikkelen van een aanbod aan andere soorten woningen in het dorp. Maar er worden ook zorgen geuit: hoe zorg je ervoor dat het unieke karakter van het dorp behouden blijft? Hoe zit het met de ontsluiting van deze nieuwbouw? En voor wie zijn de woningen?

Workshop op het uitbreidingsperceel

Wandeling door de bosrand

Vastlegging inzichten workshop

Link naar video wandel-workshop

Richt*lijnen* **— en Aandachts***punten* **•**

Het vinden van de juiste vragen en daarmee het vinden van oplossingsrichtingen voor de woonbehoeftes en de leefbaarheid in Nagele leidt tot een gelaagd vraagstuk, waarin vele thematieken worden verweven. Samenvattend kwamen er tijdens de wandel-workshop uiteenlopende thema’s aan bod rond de nood aan meer draagkracht voor de voorzieningen in het dorp, de kwaliteitsslag die er binnen het bestaande Nagele nog te maken is, de drukke ringwegen en de behoefte aan openbaar vervoer, de kans voor het ontwikkelen van een diversiteit aan woningen, permacultuur voor het verbouwen van voedsel, collectieve buitenruimtes, coöperaties rond wonen en energie, de huidige en toekomstige werkgelegenheid, en de kansen voor toerisme. Deze thema’s en inzichten zijn meegenomen in het ontwerpend onderzoek en leiden tot 5 + 1 richtlijnen met bijbehorende aandachtspunten:
(1) Op collectieve wijze het collectief ontwerpen; (2) Verbeterslag maken op het bestaande Nagele; (3) Woonopgave koppelen aan landschappelijke; (4) Versterken en diversifiëren groengebieden; (5) Verbindende structuren creëren; (5+1) Verbeeldingskracht inzetten en benutten.

Deze richtlijnen en aandachtspunten zijn vanuit het veld geformuleerd. De werkwijze is een hedendaagse vertaling van een innovatief ontwerpproces, zoals de aanpak van ‘De 8’ en van ‘Opbouw’ destijds vernieuwend was. Als eerste richtlijn en aandachtspunt benadrukken we dan ook dat er op een collectieve wijze aan het collectieve ontwerp van de uitbreiding en Nagele als geheel gewerkt dient te worden, met aandacht voor het op co-creatieve wijze bouwen aan de gemeenschap.

‘De 8’ en ‘Opbouw’ aan het werk / still documentaire Louis van Gasteren

1/5

Richt*lijn* **—**
Op collectieve wijze het collectief ontwerpen

Workshop op perceel uitbreiding tijdens wandel-workshop

Ref. [2]

Ref. [1]

Coöperatieven rond voedsel en energie

Aandachts*punt* **•**
Co-creatief gemeenschap bouwen

Ref. [3]

Coöperatief wonen in Oosterwold / Bureau SLA

Samenkomen in de polder / Studio Makkink & Bey

Zoals Aldo van Eyck al benoemde, is een dorp in eerste instantie een ‘gemeenschap’. Het versterken en bouwen van deze gemeenschap door op collectieve wijze het collectief te ontwerpen is dan ook een belangrijke richtlijn voor de toekomst van Nagele. De samenstelling van bewoners is anders dan in de jaren 50; deze is gemengder, ook nieuwkomers en seizoensarbeiders vinden een plek in Nagele.

Met de tijd is niet alleen de samenstelling veranderd maar ook de plekken waar de gemeenschap elkaar kan treffen. Van het verenigingsleven en de kerk naar coöperatieven rond wonen, energie, voedsel; van socialistische naar maatschappelijke en klimaatbewuste visie op de samenleving. In de 21ste eeuw vormen deze coöperatieven de gemeenschap. Daarbij biedt het coöperatief wonen een tussenmodel tussen huur en koop – hierdoor wordt welvaartsongelijkheid minder en heb je met elkaar een sterk gemeenschappelijk belang. Ook coöperatieven rond het verbouwen van voedsel en rond het opwekken van energie lijken zeer kansrijk in Nagele; gezien de vruchtbare grond en de experimenten rond hernieuwbare energie die reeds in Nagele plaatsvinden.

> **“Nagele is gebouwd als innovatief dorp en wil je dat voorzetten, dan dient de saamhorigheid ook zeer innovatief weer te worden ingebouwd”**

A. Janse /
boer + land-bewoner

2/5

Richt*lijn* —
Verbeterslag maken op het bestaande Nagele

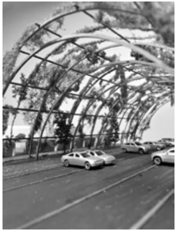

Mobiliteits- en speelhub in een momenteel onderbenut groengebied

Speeltuinen Aldo van Eyck

Ref. [4]

Klimrek festival Burning Man

Aandachts*punt* •
Behoud de bestaande kwaliteiten

Wandeling door Nagele tijdens wandel-workshop

De uitbreiding biedt de kans om de leefbaarheid van het bestaande Nagele te verbeteren. Hiervoor is het van belang om te bepalen welke verbinding beide met elkaar aan kunnen gaan. Dit gaat bijvoorbeeld concreet om fysieke aanknopingspunten, en maatschappelijke gezien om meer draagkracht voor voorzieningen in het dorp. Het biedt ook de kans om te kijken op welke plekken in het bestaande dorp je strategisch kunt interveniëren.

Zo zal er in de toekomst behoefte zijn aan een mobiliteitshub, zowel voor de nieuw-bouw als voor het bestaande dorp. Kan deze hub een plek vinden op het onderbenutte groengebied tussen de woningen, nu een verlaten grasveld en gekarakteriseerd als achterkanten van woningen? Deze mobiliteitshub met deelauto’s, elektrisch opladen en pick-up-point is mogelijk te combineren met een speelhub. Zo worden deze groene kamers de activatiepunten zoals destijds bedoeld was door ‘De 8’ en ‘Opbouw’.

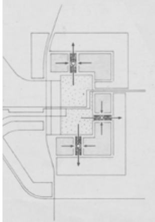

Ruimte voor activatie en het bij-bouwen van tuinkamers / Schets Aldo van Eyck

> **“Samen met de uitbreiding moet er ook nog wel wat in Nagele zelf gebeuren.”**

R. Makkink /
ontwerper + bewoonster NOP

3/5

Richt*lijn* — *Woonopgave koppelen aan landschappelijke*

Natuur-inclusieve landbouw, vanuit gemengde permacultuur

Aandachts*punt* • *Vruchtbare bodem Noordoostpolder*

Naast de behoefte aan woningen in het dorp zijn er ook veel opgaves in het omliggende land: de landschappelijke vraagstukken rond bijvoorbeeld droogte en vernatting. Gezien de zeer vruchtbare bodem van de Noordoostpolder is het relevant om na te denken over andere vormen van ruimtegebruik van het land: moeten we een perceel bestemd voor akkerbouw eigenlijk wel volbouwen? Zijn er tussenvormen te bedenken waarbij er een deel voor woningbouw en een deel voor akkerbouw bestemd is?

Door na te denken over een mengvorm van wonen en natuur-inclusieve landbouw waarbij verschillende gemengde gewassen naast elkaar staan, komen bewoners weer in contact met het land en met elkaar in de publieke tuinhuizen op het land waar je kunt samenkomen. Kunnen we deze uitbreiding op de grens tussen dorp en land benutten voor een nieuwe relatie tussen dorp- en landbewoners?

Vernatting

Droogte

Ref. [5]

Landschapskunst, Flevoland

> **“Laat mensen hun eigen permacultuur ontwikkelen; dan kun je ook je eigen lokale afval gebruiken.”**
>
> **A. Janse / boer + land-bewoner**

4/5

Richt*lijn* — *Versterken en diversifiëren groengebieden*

Speellandschap creëren in bosrand door water en groen te combineren

Aandachts*punt* • *Onderbenutte bosrand activeren*

> **“De bosrand is kenmerkend voor Nagele, die kun je door laten lopen op het uitbreidingsperceel zodat je daarbinnen minder last hebt van verkeersgeluid en wind, en met de hond wandel je dan gewoon een groter rondje!”**

J. Tichelaar /
Dorpsbelang + dorp-bewoonster

De groenstructuur van Nagele werd reeds benoemd als een sterk kenmerk van het dorp. Er zijn verschillende type groengebieden: het park met maatschappelijke voorzieningen, de bosrand, de erven/hoven en de groene kamers tussen het park en de bosrand. Daarnaast zijn er in Nagele ook veel private tuinen. Met de uitbreiding is er de kans om een nieuw soort tuinconcept te introduceren, waarbij je collectieve boomgaarden creëert en de tuinen een zachte overgang vormen met het polderlandschap.

Anno nu liggen niet alle groengebieden er even florerend bij. Zo is een aandachtspunt het activeren van de bosrand; door de uitbreiding zal deze plek veranderen van grens naar tussenruimte en biedt het een plek voor biodiversiteit en ontmoeting.

Ref. [6]

VINTAGE JARMAN
MODERN NATURE

Derek Jarman: my garden's boundaries are the horizon

Ref. [7]

Zachte overgang tuin en polderlandschap

5/5

Richt*lijn* —
Verbindende structuren creëren

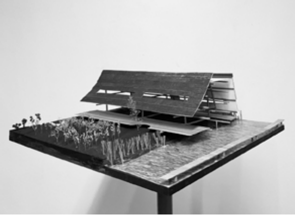

Woonstructuur langs water

> **“Er is behoefte aan een mix tussen kleine en grote woningen. Er is een sterke verscheidenheid aan woonwensen, deze diversiteit moet je terugbrengen in je plan want dat komt het dorp enkel ten goede!”**

I. Ebbers /
dorp-bewoonster

Ref. [8]

Zwemvijver

Aandachts*punt* •
Dorp- en landbewoners verbinden

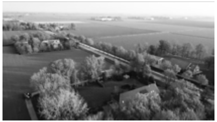

Ligging perceel aan Schokkeringweg

Ref. [9]

Framework met diverse invullingen

Wanneer we kijken naar het type woonbehoefte in Nagele gaat het om differentiatie van en flexibiliteit binnen het woonbestand, aangezien deze op dit moment zeer eenzijdig is. Destijds gebouwd als dorp ter emancipatie van de landarbeiders kan Nagele in de toekomst symbool staan voor de emancipatie van nieuwkomers en mensen die op andere manieren samen willen leven. De vraag die rijst is op welke manier we bijzondere, ingepaste en betaalbare architectuur kunnen maken. Waarbij gezamenlijkheid, zeggenschap van de huidige en toekomstige bewoners en een duurzaam landschap voorop staat.

We stellen hiertoe de richtlijn op van het woongebouw als een verbindende structuur in het landschap. Door een adaptief raamwerk te maken die verschillende typologieën kan herbergen en het platform als verbindend element dat toegang biedt tot de collectieve boomgaard en het water van de Nagelertocht waarin je kunt zwemmen. Een vlonder-fiets-pad verbindt Nagele via de tocht met Schokland.
Door deze kwaliteiten van leven in Nagele te scheppen kun je doelgroepen aantrekken zoals jonge creatievelingen met groeiende interesse in zelfvoorzienend zijn, buitenleven en op afstand werken, ouderen / gepensioneerden, maar ook bestaande Nagelezen die nu niet voorzien worden in hun woonvraag of wensen.

Ref. [10]

Collectieve boomgaarden

5/5 + 1

Richt*lijn* —
Verbeeldingskracht inzetten en benutten

Radicaal toekomstscenario als ruimtelijk statement, IABR 2022

Als laatste richtlijn het advies om hierbij verbeeldingskracht in te zetten. Dit helpt om met bewoners en professionals het gesprek te voeren en mogelijke toekomsten te verkennen.

Zo maakten we een extreem toekomstscenario voorstelbaar waarbij Nagele weer omringd wordt met water als resultaat van de toenemende klimaatcrisis. Nagele wordt beschermd vanwege zijn cultuurhistorische waarden door het bouwen van een dijkachtige, omringende structuur. Deze provocatie zorgt ervoor dat bepaalde onderwerpen bespreekbaar worden: kunnen we de 300 woningen als structuur in het landschap voorstellen? Hoe kunnen niet enkel landschappelijke elementen structuren in de polder vormen, maar kan ook architectuur een structuur vormen? Gedacht vanuit de ambitie om in Nagele iets buitengewoons met het gewone te doen.

“Ik hoop dat de nieuwe plannen net zo bijzonder worden als destijds zodat het Nagele weer wereldwijd op de kaart zet, waardoor bezoekers de uitbreiding én het huidige dorp komen bekijken!”

Anjo Geluk / land-bewoonster

Ref. [11]

Nieuwe doelgroep gericht op buitenleven

Aandachts*punt* •
Durf radicaal en vooruit te denken

Young Innovators 2022 / College van Rijksadviseurs
juli 2022 - januari 2023

met dank aan **Wouter Veldhuis** (Rijksadviseur), **Arjen van den Berg** (gemeente Noordoostpolder), **Peter Timmer** (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed), **Bas Horsting** (Kwaliteitsteam Nagele), **Carolien Ligtenberg** (coördinator Young Innovators programma)

Ook veel dank aan de deelnemers van de wandel-workshop ‘Nageler Tocht’, het projectteam van de gemeente Noordoostpolder en aan de Nagelezen met wie we de afgelopen maanden hebben kennisgemaakt

Kevin Westerveld
Hedwig van der Linden

dérive

mail@derive-practice.eu

Met de visie voor de uitbreiding bogen we het ruimtelijke concept van Nagele te versterken en het gehele dorp leefbaarder te maken. Door de uitbreiding te vertalen en te benoemen als aanhechten blijven we dicht bij de herkenbare structuur van de bosrand en versterken deze door de bosrand te veranderen van grens naar plek. Tevens bouwen we zo nabij mogelijk aan het bestaande dorp om de verbinding met het bestaande te zoeken en de levendigheid te versterken. En door een zo klein mogelijk deel van het perceel te bebouwen bevrijden we het landschap.

Op de grens tussen dorp en land stellen we een lijnstructuur voor als eenvoudig gebaar en ultieme vorm van gezamenlijkheid, die bij de ritmiek van de polder aansluit en zo de tegenhanger vormt bij de compositie van Nagele. De 'Streek' vormt een nieuw type publieke ruimte voor Nagelezen en kan verschillende vormen aannemen en relaties aangaan door diverse invullingen van het raamwerk; verschillende beukmaten en doorsteken, collectieve functies of private-woonruimtes. Op deze manier kan een grote diversiteit aan mensen samen–leven.

De eenvoud van de structuur is een verwijzing naar de bestaande en bekende typologie van de rijwoning in Nagele. Het vormt een eenheid in verscheidenheid door verschillende type woningen te herbergen. Door de repetitieve en aaneengesloten vorm is het een duurzame structuur voor betaalbaar wonen, modulaire houtbouw en hernieuwbare energie.

In het concept-plan hiernaast zijn meerdere van deze principes voor de uitbreiding geïllustreerd; zoals de cultivatie van het aanliggende landschap en het permeabel karakter van de structuur waarbij deze op verschillende momenten doorwaadbaar is voor mens en natuur en relaties opzoekt met de omgeving. Op deze manier wordt aangesloten bij de ambitie om 'iets buitengewoons met het gewone' te realiseren en is het een pleidooi voor een andere verdeling en manier van ruimtegebruik. De polder wordt niet geheel ingenomen door woningbouw maar blijft tegelijkertijd niet enkel producerende ruimte; deze verwordt tot toegankelijk territorium voor vrije recreatie, biodiversiteit en ecologie.

A. Concept-plan

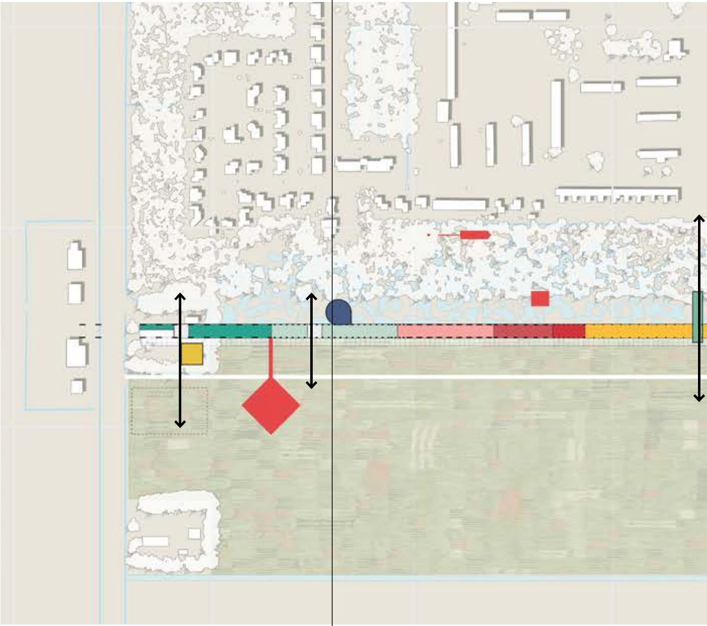

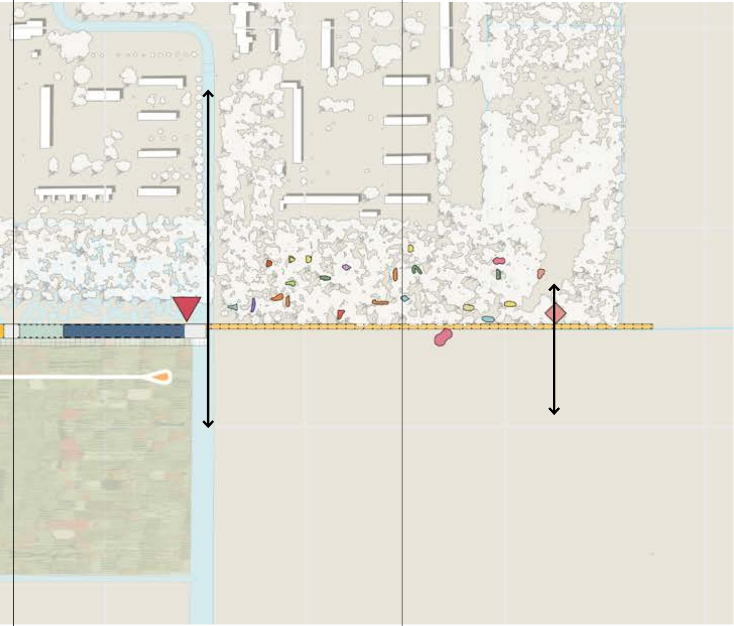

Nagele is destijds vooral vanuit de plattegrond ontworpen. De visie voor de uitbreiding laat zich juist goed uitleggen in de doorsnede. In de principe -snede hiernaast is de overgang van het bestaande Nagele naar de bosrand, de uitbreiding en het polderlandschap te zien. Het woongebouw kenmerkt zich als symbiose tussen de rijwoning en de boerderij; beide types zijn veel te zien in de Noordoostpolder. Op deze manier ontstaat er vanuit gekende elementen een nieuw type woongebouw.

Bepaalde overgangen in de doorsnede zijn momenten om ontmoetingen tussen mens en natuur te bevorderen: we zien bijvoorbeeld de bosrand voor ons als waterlandschap en voedselbos, om te spelen en te plukken. En aan de woningen grenst een paviljoen met buitenkeuken en een gemeenschappelijke werkplaats. Zo toont de doorsnede de relatie tussen de bosrand / de windsingel, het dorp Nagele zelf en het landschap. De woonstructuur zoekt aldus de relatie op met de lucht, het groen, het water en de bodem.

B • Principe-snede

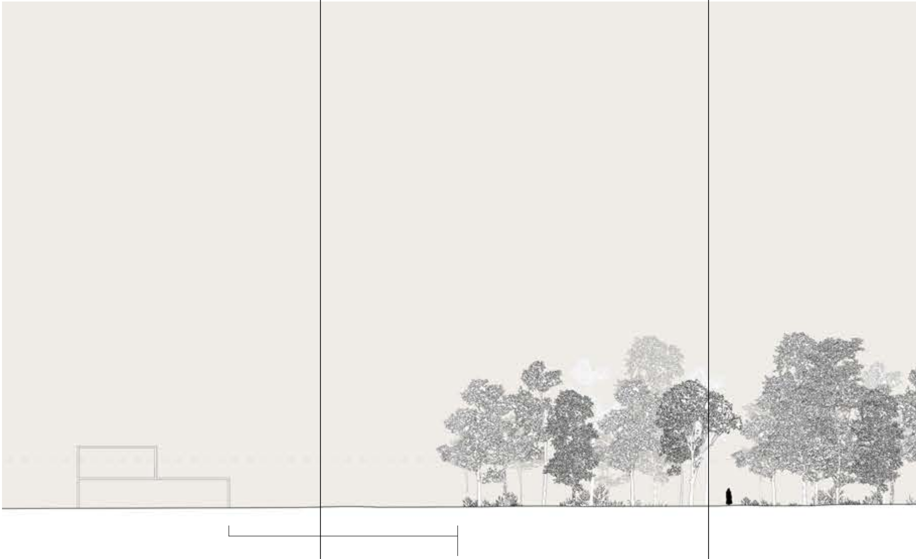

Groene tussenruimte
met aan de ene kant
de achtertuinen
van de besetaande
rijwoningen en aan
de andere kant de
bosrand

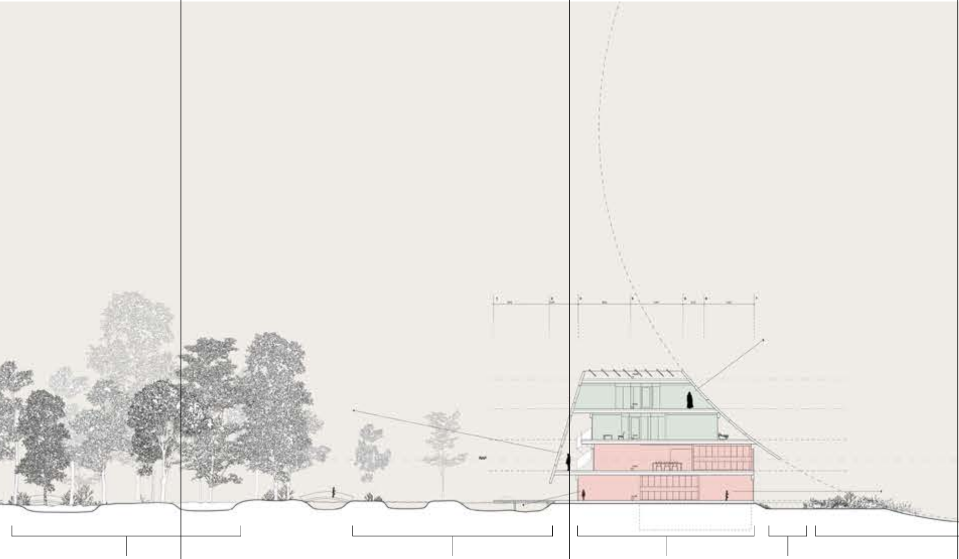

Activatie van de bestaande bosrand door een water- en speellandschap voor te stellen

Achtertuin voor collectief gebruik als overgang tussen de bosrand en het woongbouw

Woongebouw met verschillende woontypologieën: 1 a 2 woningen boven elkaar

Publieke stoep; het platform van het woongebouw lopend tot de Nagelertocht

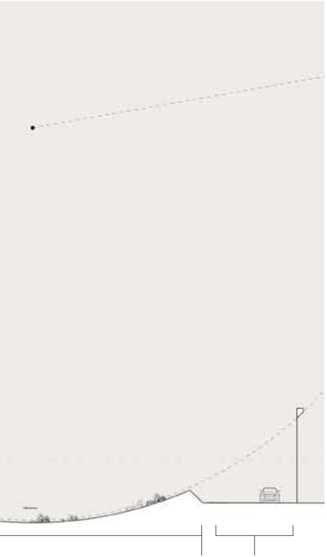

Deel private tuin, afgeschermd van de weg (voor bestemmingsverkeer)

Autoweg voor bestemmingsverkeer en toevoer naar parkeerveld

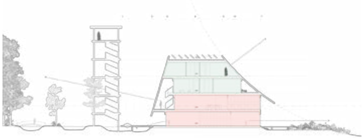

Variant: twee woontypes

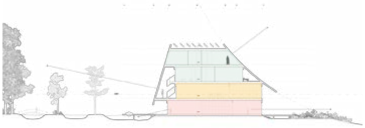

Variant: drie woontypes

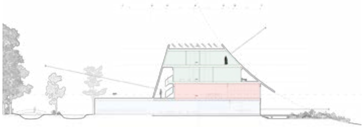

Variant: gemeenschappelijke ruimte

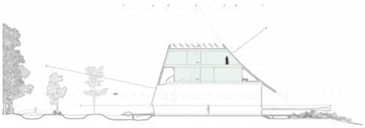

Variant: doorsteek

Het concept en de principes brengen we samen in een verbeelding die de visie ruimtelijk vertaalt en de inpassingen binnen Nagele toont. De algehele zoektocht naar de mogelijkheden van andere vormen en verdeling van ruimtegebruik is hiernaast verbeeld in een visie-axo. Dit sluit aan bij de zoektocht naar hedendaagse vormen van gemeenschapsvorming.

Met de letters **a, b en c** zijn hiernaast het Museum Nagele, de lokale supermarkt en respectievelijk het MFC Rietveld aangeduid. Met cijfers staan verschillende interventies benoemd: **(1)** De woonstructuur bevat 4 soorten beukmaten waardoor verschillende typen aan woningen ingepast worden; **(2)** De gemeenschappelijke ruimtes tussen de bosrand en het woongebouw dienen als gezamenlijke buitenkeuken en werkplaats; **(3)** Het overgrote deel van het land blijft beschikbaar voor akkerbouw en wordt door de bewoners ingevuld met collectieve boomgaarden en tuinen; **(4)** De bosrand transformeert van grens naar bestemming door een water- en speellandschap te scheppen; **(5)** De woonstructuur eindigt bij de kruising met het water van de Nagelertocht en vormt een levendige, publieke plek waar je toegang hebt tot het water om te varen en zwemmen, en waar het Nagele met Schokland verbindt via een fiets- en wandelpad; **(6)** Deze kruising wordt benadrukt met een hoger element, een zichtplatform met vuurkorf als ontmoetingsplek waarvanuit je uitzicht hebt over het landschap; **(7)** Voortzetting van de structuur als publiek pad en buitenplekken aan de bosrand voor bewoners uit het bestaande dorp; **(8)** Strategisch geclusterde parkeerplekken aangeduid met ‘P’ die ontmoeting tussen de bestaande en ook nieuwe bewoners stimuleert en in de groene kamer vormt deze parkeerplaats een mobiliteits- en speelhub in de vorm van een groene koepel; **(9)** Hieraan grenzen de achterkanten van woningen van woningcorporatie Mercatus, waarbij deze woningen uitgebreid kunnen worden met tuinkamers aan de achterzijde die het wooncomfort en het karakter van de groene kamer kwalitatiever maken.

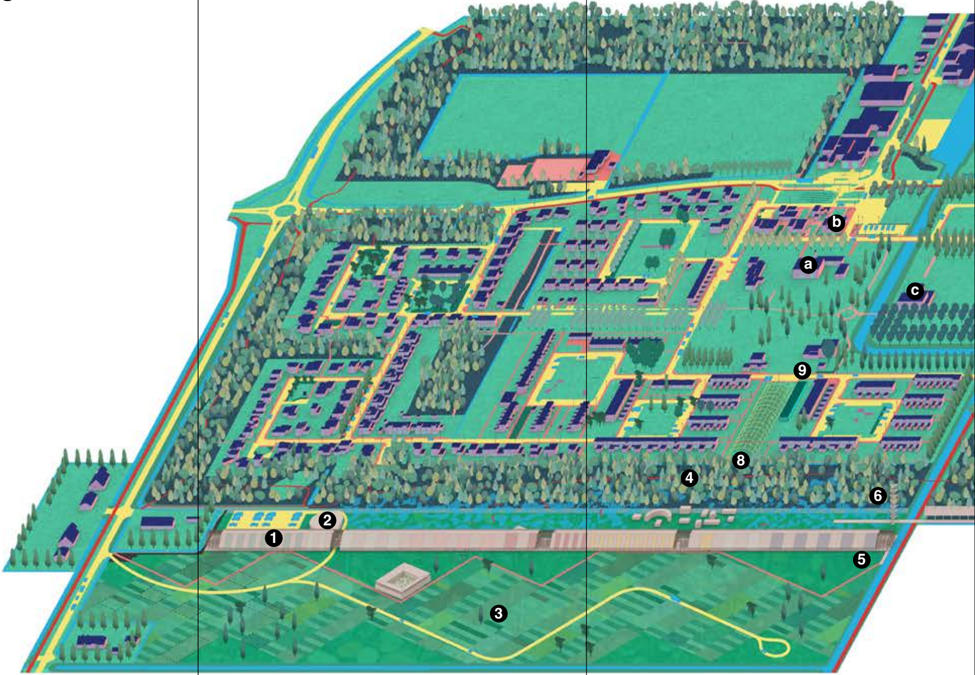C . Visie-axo